

ՎԼԱՍՄԿԱՌՆԻԱՑԻ

ՎԵՆԵՏԿԵԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ ԺԶ ԴԱՐՈՒՆ

(Ցես յ'էջ 345)

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Անյաչող խորագիտութիւն

Վենետկոյ Հասարակագետութեան պաշտօնայք, ճշմարիտ և կամկարծեօք եղեռնաւոր Համարուածներուն վրայ ամէն տեսակ փորձ 'ի գործ դրնելէ վերջը, որովք կը ջանային 'ոցա բերնէն իրենց վրայօք եղած ամբաստանութեան խոստովանութիւնը կորզել, կը դիմէին ճարտար և շատ անգամ յաջող խորագէտ Հնարից. և երբ այս վերջիններս 'ի զուր ելլէին, այն ժամանակ ամբաստանեալն տանջանաց բարբարոս փորձին կ'ենթարկէին:

Այս վատահամբաւ պատիժս, զոր Հնարեր են յայտնապէս բռնաւորք, և զոր 'ի գործ գրեր են Լթէ աշխարհական և Լթէ եկեղեցական դատաստանարանք, մինչև անցեալ դարուն վերջերը, (յոժանց նաև մինչև ներկայ դարուս սկիզբները), կը ցուցնէ յայտնի կերպով թէ ինչպէս այն դարերն անգութ և չարասիրտ էին, և թէ ինչպէս մարդկային ազգի բարոյականութիւնն դեռ շատ Հնուի էր ազդելու դատաւորաց սրտին մէջ այն մարդասէր զգացմունքը, որ յետոյ՝ տարեաց շրջաններ վրայ անցնելով, Հասաւ մինչև այն աստիճանին՝ որ ոչ միայն ջնջեց այս բարբարոս փորձերը, այլ նոյն իսկ նաև մահուան պատիժը. խորհրդածելով որ նոյնն թէ՛ մարդկային և թէ՛ միանգամայն աստուածային օրինաց դէմ էր. որովհետև մարդս չունի իշխանութիւն բառնալու ինչ որ չէ կարող շնորհել... Բայց մենք դառնանք մեր պատմութեան:

Ուստի, նախ քան մատենելու զՎիկտորինէ տանջանաց պատժոյն, ուզեց Քառասնից Ատենապետն 'ի փորձ գնել իւր սովորական խորագիտութիւններէն մէկը:

Այս պատճառաւ ուրեմն, առաւօտ մը, չարասիրտն շէլթրուտ, կեղծաւորութեամբ սեւեր Հագուած, բանտապահին ներկայանալով յանձնեց թուղթ մի. զոր երբ կարդաց պահապանն՝ խոնարհաբար ծռեցաւ, և առաջ նորոգեց շէլթրուտի այն առանձնախորշը՝ ուր փակուած էր դժբախտ Վիկտորինէն: Մութ խղիկին գուռը բանալով վառեց ջահ մը, և բանտին մէջ մտնելով ըսաւ բանտարկելոյն.

— Տիկին, կնիկ մը կը փափաքի քեզի Հետ խօսակցիլ:

Այս ըսելով պահապանն՝ թողուց ջահը բանտին մէջ և քաշուեցաւ:

Շէլթրուտի երևնայն բանտարկելոյն զարմանք ազդեց. և նեղ խղիկին մէջ տեղը կանգ առնելով ըսաւ.

— Դու այս տեղ....

— Այո, Վիկտորինէ. իմ մայրենի սէրս մղեց զիս այս խօսակցութիւնս ուզելու, ուստի կրնայ կախուած լինել թէ՛ քու և թէ՛ իմ երջանկութիւնս:

— Խօսէ տիկին. պատասխանեց բանտարկեալն:

— Խօսելիքս կարճ կը կատարեմ, ըսաւ ձէլթրուտ, ըստ ամենայնի հաւատարմի մնալով՝ ինչ որ իրեն պատուիրեր էր Քառասնից գլխաւորն:— Եւ լաւ մը զննելով ամբաստանելոյն գէմը՝ իրեն խօսքերուն գործած ազգեցութիւնն իմանալու համար, աւելցուց. Քու վրայ դրած իմ բովանդակ յոյսս:

— Իմ վրաս, պատասխանեց Վիկտորինէ ապշած, դեռ չհասկընալով այն կատակերգութեան հանգոյցը. — Բայց ինչպէս, ինչ կերպով:

— Ես մայր եմ. և ինչ որ ես քեզի, գէմ գործեցի, նոյնը նաև պուն պիտի գործէիր ինծի գէմ, եթէ իմ դիրքիս մէջ լինէիր: Ուստի եթէ որ և իցէ միջոյ ի գործ կը դնեմ որդիս պտնելու համար, պէտք չէ որ քեզմէն ատելութեան և կամ մեղադրութեան ենթարկուիմ, ըսաւ ձէլթրուտ:

— Բայց, տիկին....

— Թող որ խօսիմ, վրայ բերաւ ձէլթրուտ. իսկ եթէ վրէժխնդրութեան և կամ արծաթսիրութեան ոգւով մղեալ ի գործ գրիր այդ եղենակագործութիւնն....

— Տիկին... գոչեց Վիկտորինէ զայրացած. Բայց միւսն առանց ուշ դընելու շարունակեց.

— Եթէ մօրեղբորդ ժառանգութիւնը ձեռք բերելու նպատակաւ, որ զիս տէիր թէ որդւոյս մահուընէն վերջը քեզի պիտի մնայ, այն խեղճ տղան սպաննեցիր, հիմա քու ձեռքդ է այդ չարեաց դարման տանիլ, զոր ապահով եմ թէ անոց ալլալութեան վայրկեանի մը մէջ միայն գործեցիր:

— Այդ մտարժան կասկածովդ, տիկին, հիմա զիս ամէն բանէ աւելի կը նախատես, պատասխանեց Վիկտորինէ. Կասն զի այս տեղերուս մէջ ալ եկած ես թշնամանելու զթշուառութիւնն, ուր պէտք էր յարգել գէթ եղկելոյ մը ցաւը, որ բռնադատեալ է կրելու անիրաւ պատիժ մը, որոյ միակ պատճառն է անզգամ զրպարտութիւնդ:

— Դուն ալ մայր ես, Վիկտորինէ. և եթէ զային քեզի իմացնէին որ որդիդ յափշտակուած և կամ սպանուած է, ինչ պիտի ընէիր, հարցուց ձէլթրուտ:

— Ես. ես ցաւէս կը յիմարէի, ըսաւ Վիկտորինէ:

— Եւ միթէ ամէն միջոց ի գործ պիտի չդնէիր զիրքը վերահաս մահուընէ ազատելու համար. եթէ դիպուածով ողջ լինէր, հարցուց ձէլթրուտ:

— Ո՛հ, յայտնի է թէ այո:

— Ուստի դուն՝ զքեզ հիմա իմ տեղս դիր. և մտածէ որ ես մայր եմ, և քեզի գէմ ի գործ դրած իրաւցընէ խիստ, բայց պարագայէն պահանջուած այսպիսի վարմամբս հանդերձ, իմ սիրտս ոչ թէ ատելութիւն կը սնուցանէ քեզի գէմ, այլ ընդհակառակն ներողամտութիւն: Ըսէ ուրեմն, ինչ ըրիր իմ որդիս, ո՞ր է հիմա ինքն. և ես կը խոստանամ իմ պաշտպանութիւնս, քեզի գէմ սկսուած դատաստանը խափանելու համար: Քու խոստովանութիւնդ ուրեմն կարող է միայն շնորհել ինձ այն երջանկութիւնն՝ զոր ինձմէ յափշտակեցիր, և քեզի՝ այն ազատութիւնն զոր կորսնցուցիր:

— Քիչ մ'առաջ ըսիր, տիկին, որ քեզ նման ես ալ մայր եմ, հետեւաբար չեմ կրնար հասկընալ թէ ինչպէս կրնաս ենթադրել, նոյն իսկ վայրկեան մի միայն, թէ ես այդպիսի պժգալի եղենակագործութիւն մի կատարած լինիմ: Ոչ. տիկին. մի կասկածիր. այդպիսի կասկած՝ նոյն իսկ բնու-

թեան դէմ նախատինք մ'է. վասն զի լաւ գիտնալով թէ որպիսի մեծ է մօր մը՝ իւր արգանդին պաղոյն վրայ ունեցած սէրն, նոյն իսկ բնութիւնն ինքն իրեն հակառակ պիտի կանգնէր, եթէ ուզած լինէի չափախել ձեռքերս այն անմեղին արեամբ: Ոչ, տի/ին, զայդ մի պնդեր. մայր մը՝ չի կրնար և ոչ իսկ կասկածել, որ տւրիչ մայր մը՝ այդպիսի սպանութիւն կարող եղած լինի կատարել:

Այն դժբախտն այնքան անկեղծ էր, որ չէր անդրադառնար իւր դէմ հընարուած դաւն. բայց իւր խիղճն այնքան մաքուր էր, որ առանց իւր ուզելուն, բերանը կը դնէր իւր դատին պարզ ճշմարտութեան պաշտպանութիւն:

— Իրաւ է, պատասխանեց ճէլթրուտ կեղծաւորութեամբ, չեմ կրնար ժխտել որ ըսածներդ անուրանալի ճշմարտութիւնք են: Հաւատա որ ամբողջ ունեցածս կը բաշխէի անոր՝ որ իմ որդիս ինծի դարձնէր:

— Հարկ չկայ որ զայդ ըսես, պատասխանեց Վիկտորինէ, ամէն մարդ համոզուած է ըսածիդ:

— Եւ եթէ այդ ալ բաւական չլինէր, շարունակեց ճէլթրուտ, աւելի ևս առջի ըսածն հաստատելով, մի որ ալ լինէր յանցաւորն՝ առանց պատժի պիտի մնար. վասն զի եթէ ազատ է և ոչ իսկ անունը պիտի տամ. իսկ եթէ արգարութեան ձեռքն ընկած լինի՝ իւր դէմ եղած վրէժխնդրութեան վճիռը քննել պիտի տամ:

Այս կերպով խօսակցութիւնը վերջացրենք՝ իրաւընէ խորամանկութեան քաջարուեստ հնարք մէր. Բայց Վիկտորինէ, որոյ խիղճն բնաւ խայթ չուներ, պարզօրէն պատասխանեց.

— Կը փափարիմ, տի/ին, որ սրտիդ իղձերը կատարուին. գէթ այսու ես ալ բանտիս մէջ կրած թրուառութեանցս վերջը կը գտնէի, ուր առողջութիւնս կարգէ դուրս կը վնասուի, և ամէն մէկ օրը որ կ'անցնի՝ իմ պատուոյս վրայ մէկ մէկ բիծ կ'աւելնայ:

— Բայց մինչև որ յանցաւորն չյայտնուի, դժբախտաբար պիտի չարչըրկուիս դո՛ւր այս ահաւոր բնակարանիս մէջ, պատասխանեց ճէլթրուտ:

— Մեծապէս վստահ եմ որ անմեղութիւնս պիտի հրատարակուի դատաւորներէս, որով և ի՞նչ ատենէն ազատութիւնս պիտի ձեռք ձգեմ:

— Կը խաբուիս, ըսաւ ճէլթրուտ դառն ատելութեամբ, տեսնելով որ իւր յոյսն ի դերեր ելած էր և իւր փափաքած խոստովանութիւնը երազած իր մը դարձաւ:

— Ինչու համար, հարցուց Վիկտորինէ:

— Վասն զի արտաքին փաստերը քեզի դէմ են:

— Բայց նաև շատ անգամ սխալ կրնան լինել. և իրաց ճշմարտութիւնն զանոնք ստու պիտի հանէ. և իմ անմեղութիւնս ամենուն առջև պայծառ պիտի ծագի՝ լուսաւոր արեգակն ալ:

— Այո՛. բայց զիտես թէ ինչ միջոյններով պիտի ծագի այդ փափաքած լոյսը, ըսաւ ճէլթրուտ ատելութեամբ:

— Աստուծոյ օգնութեամբ և դատաւորներու իմաստութեամբ, պատասխանեց անկեղծաբար բանտարգանքն:

— Ոչ մէկով և ոչ մի սով, վրայ բերաւ ճէլթրուտ, այլ միայն տանջանքով, որ միակ հնարք է յանցաւորաց բերնէն դուրս հանելու այն եղերանց խոստովանութիւնը, զորս ծածկել կը ջանան կեղծօք, իբրև զո՛հ մը, իբրև անմեղ մը բողբոջելով:

— Տանջանքով, հարցուց Վիկտորինէ զարհուրած:

— Այո, աւելցուց ճէլթրուտ. կը սարսափեցընէ զքեզ, Համ:

— Ո՛հ, Տէր Աստուած, Տէր Աստուած. տանջանք... գոչեց Վիկտորինէն, երկու ձեռքք երեսը գոցելով և վախէն դող ելած:

— Խոստովանէ ուրեմն, կրկնեց այն ատեն վրէժխնդիր կինն. խոստովանէ յանցանքդ, և չարչարանքն քեզի կը խնայուի:

— Բայց ես խոստովանելու բան չունիմ, տիկին:

— Այն ատեն պիտի մեռնիս. վրայ բերաւ խղզուկ ձայնով ճէլթրուտ, մեկնիլ ձեացընելով:

— Բայց, տիկին, Աստուծոյ սիրոյն Համար կ'աղաչեմ, ըսաւ բանտարկեալը՝ ձեռքերն իրարու բերելով, դուն միայն կրնաս զիս ազատել: Կ'աղաչեմ մի թողուր զիս դաճնին ձեռքը. չեմ կրնար այն զարհուրելի պատժոյն գիմանալ:

— Այն ատեն խոստովանէ, կրկնեց ճէլթրուտ, կարծելով որ սարսափեցուց իւր գոհը. այս միջոցը միայն կը մնայ քեզի՝ սարսափելի տանջանքէն ազատելու Համար:

— Ուրեմն զիս եղեռնագործ կը Համարիս:

— Ոչ միայն ես, այլ նաև յու գատաւորներդ:

— Ո՛վ Աստուած իմ, կրնամ աւելի դժբախտ լինել:

— Խոստովանէ. և ոչ միայն ազատութիւնդ, այլ նաև իմ ունեցած բոլոր Հարստութիւնս՝ խոստովանութեանդ վարձք պիտի լինին... Հնազա...:

— Դուրս ել, տիկին, ել գնա: Դուն բռնի իմ դատապարտութիւնս կ'ոռնէս ինձմէ: Դեռ գոհ չեղար յափշտակելովդ ինձմէ սեփական ժառանգուութիւնս, հկած ես Հիմա նաև զուարճանալու վայրկին յաղթութեանդ վրայ: Այո, պիտի մեռնիմ ես. բայց այն ահաւոր տանջանաց մէջ ալ պիտի կարենամ գոչել որ անմեղ գատապարտուեցայ, և թէ դուն մահս երազեցիր՝ չարութեամբ ձեռք բերած Հարստութիւններդ անխառն վայելելու Համար... Բայց պիտի տեսնես, տիկին, շարունակեց եղկելին՝ ներքին Հաստատուն Համոզման ձայնով մը, պիտի տեսնես որ քիչ ատենէն ամէն արտաքին երևցած փաստերն սուտ պիտի ելլեն. և ես ձեռք պիտի բերեմ այն ազատութիւնս՝ ուսկից զիս զրկեցիր. և թէ՛ օր մը պիտի կարենամ կրկնակի մարդասպան կոչել զքեզ:

— Տիկին... վրայ բերաւ ճէլթրուտ աներիսաբար, իբրև միբաւորուած կին մը. մտածէ ո՛վ ես դուն և ո՛վ եմ ես: Ո՛վ կրնար օրդիս յափշտակել, եթէ ոչ դու միայն, որ մօրեղբորդ ժառանգութեան տէր դառնաս:

— Դուրս ելիր, տիկին. դեռ աւելի մի գրպարտեց զիս: Շատ իսկ Համբերեցի, ալ չեմ կրնար գիմանալ ներկայութեանդ:

— Ուզածիդ չափ յամառ եղիր, ըսաւ ճէլթրուտ, լի ատելութեամբ նա. յուսածք մի ձգելով իւր գոհին վրայ. շատ լաւ, կը տեսնենք: Տանջանքը պիտի կարող լինի Հանել բերնէդ այն խոստովանութիւնը զոր չլրցայ:

Այս ըսելով գուրս ելաւ բանտէն, և աճապարեց իմաց տալու ֆառասնից Ատենապետին՝ իւր բանտարկելոյն Հետ ըրած խօսակցութեան անյաջող ելքը:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ

Խելքը քռուցաճն

Մինչդեռ ձէլթրուտ՝ Գառանից Առնապետին հետ կը զրուցէր, (որ յետ լսելու ինչ որ բանտարկեալն պատասխանէր էր, հրաման հանած էր գլխկտորինէ տանջանաց փորձին ենթարկելու), ամբաստանելոյն խղիկին մէջ կը մտնէր Գէորգ, որ քիչ յառաջ սնօրինումն տուեր էր տեսակցելու իւր կնոջ հետ՝ բանտապահին հսկողութեան ներքեւ։

Յետ առաջին սիրոյ ցոյցերու, այն երկու թշուառներն սկսան խօսիլ՝ աւելն բռնէն աւելի իրենց հաճելի նիւթոյն վրայ. և ինչպէս ամէն ոք կրնայ գուշակել, Վիկտորինէ տեղեկութիւններ ուզեց իւր ամուսնէն իրենց տղուն վրայօք, համարելով եղկելի մայրն որ իւր այրն զինքը Գարմանոցէն առած լինի։

Այսպիսի հարցման մը վրայ Գէորգ չէր գիտեր ինչ պատասխանէ. բայց միւս կողմէն ալ ուզելով իրին ստուգութիւնն իմանալ, ըսաւ.

— Ահաւասիկ, Վիկտորինէ. ուզեցի տեսնել զքեզ ոչ միայն քու առողջութեանդ, քու գատաստանիդ թիւն կերպ առաջ տարուելուն վրայ տեղեկանալու համար, այլ նաև մեր սիրուն որդւոյն վրայօք խօսելու համար։

— Այրիս, Գէորգ. խօսէ ուրեմն մեր որդւոյն վրայ, կանչեց լի ուրախութեամբ խեղճ կնիկն. Ախ, գիտնայի՜ր թէ որչափ կը ցաւիմ զինքը տեսնել չկարենալուս համար։ Գիտցիր, սիրուն Գէորգս, գիտցիր որ այս բանտըս գառն կու գայ ինծի՝ մանաւանդ քիզի և որդւոյս համար... Ըսէ ուրեմն առճոջ է մեր տղան. գեղեցիկ է. ինչո՞ւ համար զինքն ալ հետք չբերիր. ախ, թէ կարենայի տեսնել զինքը...

— Եւ, Վիկտորինէ, պատասխանեց Գէորգ, զուր տեղ ջանալով ձայնին այլալուծիւնը պարտելով. ձախորդ լուր մը լսելու քաջութիւն ունիս։

Վիկտորինէի գոյնը նետեց, և ձեռքերը գլխուն մազերուն մէջ խօթելով, հարցուց.

— Ի՞նչ, մեռա՞ւ։

— Ոչ, պատասխանեց Գէորգ։

— Լաւ ուրեմն, ըսէ, խօսէ. ինչ եղած է որդւոյս։

— Վիկտորինէ, սիրտս առաջ չերթար բռնելու։

— Հիւանդ է արդեօք։

— Եւ ոչ։

— Ուրեմն ինչու համար կը վշտանաս։

— Ահաւասիկ, պատասխանեց էրիկն, գծուարութեամբ հնչելով բառերը. Տղան Գարմանոցը չէ։

— Է՛հ, ըսաւ Վիկտորինէ բոլորովին ապուշ դարձած, խաբուած ես։

— Երանի՜ր թէ խաբուած լինէի։

— Նշանները կեցեր են։

— Չկան այդպիսի նշաններ Գարմանոցին վարչութեան քով։

— Բայց Գեհնովափէ դայեակն՝ որ զինքը Գարմանոց տարաւ...

— Մեռած է։

— Մեռած է... ախ, սիրելի Գէորգս... խելքս գլխէս կ'երթայ, պատաս-

խանց ցնորելով իւղճ մայրն. որոյ աչքերն հրեղէն փայլակներ կ'արձ-
կէին, և զարհուրած կը տնկուէին էրկան վրայ, որ հարցուց իրեն.

— Մինակ էիր՝ երբ տղան գայեկին յանձնեցիր,

— Մինակ, պատասխանեց մեքենայարար կինն:

— Գեկտեմբեր 20 ին, երեկոյեան ժամը իննին էր:

— Ա՛յ...

— Ասոնք էին այն նշանները, զորս գրիր տղուն կապերուն վրայ, հար-
ցուց Գէորգ ցուցնելով զանոնք կնկանը, որ ապուշ նայուածքով վայրկեան
մը դիտեց զանոնք և ըսաւ. Ասոնք էին:

— Լաւ ուրեմն, ըսաւ Գէորգ, (առանց ուշ գնելու որ կնոջը գէմքին վրայ
յանկարծական փոփոխմունք կատարուեր էին), մեր որդին առանց ամենե-
ւին տարակոսի կորսուած է:

— Կորսուած, սրտաճմիրի ձայն մ'արձակեց մայրն. իսկ դուն ամենեին
ցաւ չնա զգար, իսկ դուն ամենեին հոգ չնա ըներ...

— Ո՛հ, իբրաւի կը ցաւիմ, պատասխանեց Գէորգ, այս անգամ զննելով
կնոջ գէմը, տեսնելով զայն զունաթափ և աչքերը կարծես իրենց խորշէն
զուրս ցատքելով:

— Չէ, չէ, կարելի բան չէ, ըսաւ Վիկտորինէ. սուտ ըսիր... դու բնաւ
սէր չես զգար...

— Ի՛նչպէս, քիչ կ'ըսես, պատասխանեց Գէորգ ինքնիրմէն զուրս ելած
և կնոջը մօտենալով:

— Բայց ինչո՞ւ չեմ երթար զինքը առնելու, ըսաւ իրեն կինն՝ սիրալիր յան-
դիմանական ձայնով. տղայ մի զոր դեռ չես տեսած... որ քու որդիդ է...
Չարասիրտ... դեռ չուտով. հոս բեր զինքը... կ'ուզեմ զինքը տեսնել. կը
հասկնաս...

— Տէր Աստուած... Վիկտորինէ... քու խօսելու կերպդ...

— Մանաւանդ թէ ոչ... կեցիր, ես երթամ Կարմանոց մեր որդին առնե-
լու... տեսնես որ ինծի պիտի տան. — Այս խօսքերս ըսելով՝ երթալ կ'ու-
զէր, բայց ոտքերը զինքը չէին կրնար բռնել. և քանի մը քայլ առնելով ին-
կաւ ամուռնոյն բազկացը մէջ, որ վազեց բռնելու զինքը. և սկսաւ գոշել.
Չեմ կրնար... չեմ կարող... ջերմ ունիմ, գլուխս կ'այրի... կուրծքս կը
բորբորի... Ա՛խ, որդիս... որդիս... Հառաչեց, և ընկաւ խշտեկին վրայ,
ընդհատ ընդհատ կորսուած տղան կանչելով:

Եղկելին խելքը թռուցեր էր:

Այն վայրկեանի բանտին դրան առջև ներկայացաւ Ատենին խորհրդա-
կաններէն մին, ձեռքը քայքայած թուղթ մի կրելով և հետը քանի մը զի-
նուորք, որք այն տեսարանին հանդիպելով կանգ առին և խորհրդականն
հարցուց Գէորգի եղած չեղածը:

Խեղճ ամուսինն, ընկճեալ ցաւերէ. պատմեց պաշտօնէին մանրամասն ու-
ճով՝ ահաւոր դէպքը, Ուստի չուտ մը բժիշկ կանչել տուին և Գէորգը բաւ-
տէն զուրս հանելով՝ եղածը Քառասնից Ատենապետին ականջն հասուցին:

Հանդիպածն իմանալով՝ պաշտօնեայն քանի մը տող գրեց խորհրդակա-
նին ձեռքն եղած թղթոյն վրայ և հրամայեց որ բանտարկեալը բանտին հի-
ւանդանոցը տանին, ուր հոգ տարուի իրեն՝ պարագային պահանջածին
համեմատ:

Խորհրդականին բերած հրամանն էր զՎիկտորինէ տանջանաց փորձին
ենթարկելու պատուէրն: